

Εικόνες του Άλλου στην ελληνική λογοτεχνία

Η εικόνα του Γερμανού Άλλου

Χαρακτηριστικά κείμενα

Έκτο Μάθημα
Lecturer: Petros Marazopoulos
petrosmarazopoulos@gmail.com

Η εικόνα του Γερμανού Άλλου στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή- Πρώτα Συμπεράσματα

- Η αντιστασιακή λογοτεχνία και οι τρεις εκδοχές της εικόνας του Γερμανού: οι βαριοί χαρακτηρισμοί (*κτήνη, θηρία, βάρβαροι, δαίμονες, ρομπότ*), η αντιπαράθεση με τους προδότες και οι δωσίλογοι ως συνεργάτες των Γερμανών
- Οι λιγοστές αναφορές αριστερών συγγραφέων στους Γερμανούς και οι λόγοι πίσω από αυτήν την επιλογή
- Η αντιστασιακή λογοτεχνία της εξορίας: *αρνητικές και περιορισμένες εικόνες*, η *διάκριση μεταξύ Ναζί και Γερμανών* και οι *διαφορές μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας*
- Βελτίωση της εικόνας του Γερμανού και καταδίκη του ναζισμού
- Οι Έλληνες συγγραφείς ως αιχμάλωτοι- κρατούμενοι του γερμανικού κράτους

Η εικόνα του Γερμανού Άλλου στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή- Πρώτα Συμπεράσματα

- Η συζήτηση για την **έννοια της ευθύνης των Γερμανών πολιτών**
- Η περίπτωση των δεξιών ή κεντρών Ελλήνων συγγραφέων: οι **επιζήμιοι κομμουνιστές, τα πάθη του Εμφυλίου** και η **σύγκλιση με τις αριστερές αφηγήσεις**
- Οι **Γερμανοί ως τιμητές της ανδρείας** και ως **στρατιώτες που ερωτεύονται Ελληνίδες** και συμβάλλουν στην ευτυχία τους
- Σύγχρονες προσεγγίσεις και καταδίκη του ναζισμού
- Σύγχρονα κείμενα και αναφορές στα λάθη της ελληνικής πλευράς
- Η ελληνική λογοτεχνία και το θέμα της **οικονομικής μετανάστευσης στο γερμανικό χώρο**
- Η **εικόνα του Γερμανού** την περίοδο της **οικονομικής κρίσης**

Ηλίας Βενέζης- 'Εξοδος, 1948

- Ο **Βενέζης**, οι δημοσιεύσεις του στο κατοχικό περιοδικό **Πρωτοπόροι** και η προσέγγισή του με τη αριστερά
- Το διήγημα δημοσιεύεται σε συνέχειες στην εφημερίδα **Βήμα** το **1948**
- Η διακοπή επαφών με τους αριστερούς κύκλους
- Η **'Εξοδος** εκδίδεται το 1950 και επανακυκλοφορεί το 1954
- **Η υπόθεση του έργου:** ο ξεριζωμός μιας ομάδας ανθρώπων από τη Βόρεια Ελλάδα το 1942 και το ταξίδι τους στην Αθήνα
- Το έργο αποτελείται από τρία μέρη, οι Γερμανοί εικονίζονται μόνο στο πρώτο μέρος του κειμένου

Ηλίας Βενέζης- 'Εξοδος, 1948

- **Υπόθεση του έργου:** εμφάνιση του τρελού Πανταζή στο μέσον του ταξιδιού και η εξήγηση της τρέλας του λόγω της προσωπικής περιπέτειάς του με τους Γερμανούς
- Ο άδικος φόνος των δύο παιδιών του ως **εκδίκηση** για το θάνατο Γερμανών στρατιωτών
- Η **τραγική φιγούρα** του πατέρα
- Η **εικόνα του Γερμανού στην 'Εξοδο: ταύτιση με το Κακό, το θάνατο και την τρέλα**
- Πόλεμος και ανθρώπινος παραλογισμός
- Οι βάνουσες πράξεις του πολέμου και η θανάτωση μικρών παιδιών

Ηλίας Βενέζης- Έξοδος, 1948

- Η **δεύτερη εμφάνιση του Γερμανού** Άλλου στο κείμενο: Κοντά στη Θήβα οι ήρωες συναντούν μια μαυροντυμένη κοπέλα, που περιμένει να της επιτρέψουν οι Γερμανοί να θάψει τον κρεμασμένο της αδελφό
- Οι Γερμανοί είχαν απαγορεύσει την ταφή, για να φοβηθεί ο ελληνικός λαός και να σταματήσει αν διαφεύγει προς την Αίγυπτο
- Οι **άγριες πράξεις** του κατακτητή και οι **αγνοί Έλληνες** χαρακτήρες: μια βασική αντίθεση του κειμένου
- Οι διαφορές ανάμεσα στην Έξοδο και στο *Νούμερο*
- Η **δήλωση** του Βενέζη στα Ελεύθερα Γράμματα: Ο φοβερότερος Τούρκος είναι καλύτερος σε σύγκριση με τον στρατιώτη των Ες-Ες
- Η **μυθοποίηση των δεινών του ελληνικού** λαού: από τη Μικρασιατική Καταστροφή στην Κατοχή

Γιώργης Γρίβας, Οργισμένα Χρόνια, 1956

- Το **αντιστασιακό μυθιστόρημα**: αγωνιστικό μεγαλείο και πατριωτική έξαρση
- Η **χρήση της εικόνας του Γερμανού Άλλου** για τους ανωτέρω στόχους
- Η ταύτιση των Γερμανών με 'ακρίδες', 'σατανάδες', ή σκυλιά
- Ο Γερμανός Άλλος και η **εκδικητική** του μανία
- Οι **συγγραφείς** αντιστασιακού μυθιστορήματος: Γαλάτεια Καζαντζάκη, Μαρία Κλωνάρη, Γιώργης Σιδέρης
- **Διαπαιδαγώγηση**, τονισμός **μαζικού ηρωισμού** και **κατορθωμάτων**: οι βασικοί **στόχοι** της λογοτεχνικής αυτής παραγωγής
- Η **αλλαγή της εικόνας του Γερμανού στην Αντιστασιακή Λογοτεχνία**

Γιώργης Γρίβας, *Οργισμένα Χρόνια, 1956*

- Η παράμετρος της **Ανατολικής Γερμανίας** και οι **Έλληνες Κομμουνιστές**
- *Ιδεολογία, πολιτική και εικονολογία*
- Διάκριση μεταξύ **Γερμανού** και **Ναζί**
- Η **μάζα** και ο **απλός Γερμανός**
- Η αντίθεση μεταξύ **αντιφασιστών Γερμανών** και **χιτλερικών Γερμανών**
- Το μυθιστόρημα *Οργισμένα Χρόνια*: ο αγώνας για την κομμουνιστική ιδεολογία και η επίθεση σε εγχώριους και εξωτερικούς εκπροσώπους του φασισμού

Γιώργης Γρίβας, *Οργανισμένα Χρόνια, 1956*

- **Η υπόθεση του κειμένου:** Η αφήγηση κινείται σε ένα χωριό της Ρούμελης και ξεκινά από την εμπλοκή των Γερμανών στον ελληνοϊταλικό πόλεμο
- Το τέλος του διηγήματος συμπίπτει με τη συμμετοχή των Γερμανών στον ελληνοϊταλικό πόλεμο
- **Η προβολή του ρόλου των Κομμουνιστών στην Αντίσταση**
- Εστίαση στον αγώνα των εργατών που δουλεύουν σε εταιρεία εξόρυξης χρυσού να αποτινάξουν τον ξένο ζυγό
- Η συμβολή του **EAM** στην απελευθέρωση ως θεματική
- Το **κομμουνιστικό μίσος για τον φασίστα κατακτητή**

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

- Η **αιχμαλωσία** του Καμπανέλλη στο ομώνυμο αυστριακό στρατόπεδο, όπου κρατήθηκε μέχρι και το **1945**
- Η **λογοτεχνική εμπειρία του επιζώντος**
- Λογοτεχνία και **εμπειρία της ναζιστικής θηριωδίας**
- Κείμενο – ύμνος στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια
- Η μελοποίηση της ιστορίας του Καμπανέλλη από τον Μίκη Θεοδωράκη το 1966

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

- Η πρώτη έκδοση το 1956 και επανέκδοση (αναθεωρημένη έκδοση) το 1965 και το 1995
- Η ιστορία ξεκινά από την άνοιξη του 1945, όταν φαίνεται πως η Γερμανία θα χάσει τον πόλεμο και ολοκληρώνεται τον Αύγουστο του 1945, όταν πλέον ο Καμπανέλλης θα μεταβεί στην Ελλάδα μέσω Ιταλίας
- Οι λεπτομερείς περιγραφές για τις **τραγικές συνθήκες** στο στρατόπεδο
- Τα **εφιαλτικά γεγονότα** της αιχμαλωσίας
- Η **μεταπολεμική πορεία** της ζωής του αφηγητή στην ευρύτερη περιοχή και η ερωτική του σχέση με την Λιθουανή Γιαννίνα
- Οι **απόλυτα αρνητικές εικόνες του Γερμανού Άλλου**

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

- Ο Βίλχελμ Γιόχαν Σνάιντερ: η **μοναδική θετική γερμανική φιγούρα** στο έργο
- *Αντιφασίστας, φιλέλληνας πολιτικός κρατούμενος που παλιά εργάστηκε στην Αθήνα*
- Ο Σνάιντερ **βοηθά** τον Καμπανέλλη να μπαίνει στα λιγότερα επικίνδυνα πόστα, έτσι συμβάλλει στην επιβίωσή του
- **Μετά την απελευθέρωση**, ο Σνάιντερ αναλαμβάνει την διεύθυνση των φυλακών, όπου κρατούνται οι εναπομείναντες Ες- Ες και συνεργάζεται με τους συμμάχους για τη συγκέντρωση στοιχείων εναντίον των Ναζί
- Η **περιφρόνηση** του ήρωα για τους ανθρώπους που τον φυλάκισαν
- **Εκδικητική διάθεση, μίσος και οργή:** η **υιοθέτηση πρακτικών** που τις είχαν υποστεί από τους δήμιους τους
- Η ταύτιση με τους φύλακες

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

- Αμέσως μετά την απελευθέρωση οι κρατούμενοι σκοτώνουν τους Ες-Ες
- Κάψιμο των καταστημάτων της περιοχής
- **Ο θύτης που γίνεται θύμα: εκδίκηση και ηθική**
- Η **κοινή** συμπεριφορά Γερμανών και Αυστριακών, τόσο στο στρατόπεδο, όσο και στην κοινωνία μετά τη λήξη του πολέμου
- **Υπεροψία, βασανιστήρια και εχθρότητα**
- Το **μίσος** του ήρωα για τους Γερμανούς και η **αμφισβήτηση** στην έκδοση του **1995**
- Τυφλωμένοι από το μίσος, οι πρώην αιχμάλωτοι δεν είχαν δει τις περιπτώσεις αντιφασιστών Γερμανών και Αυστριακών πολιτών

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

- Το ζήτημα της **ευθύνης των Γερμανών** για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο
- Η πίστη στον Χίτλερ και οι πρώην Ες-Ες που δεν έχουν μετανιώσει για τα εγκλήματά τους
- **Απάθεια** προς τον ανθρώπινο πόνο
- **Εφευρετικότητα** στους φόνους των αιχμαλώτων
- Η **τρέλα** και ο **παραλογισμός** των Ες-Ες: παντοδύναμοι, τρελοί φονιάδες που κάνουν αφύσικα και τρομακτικά πράγματα
- **Τρόμος** και **παραλογισμός**
- Η παράμετρος του παραλογισμού: στην αρχή οι **ιστορίες από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης δεν έγιναν πιστευτές, θεωρήθηκαν υπερβολικές**
- **Ναζισμός, τρέλα και ανθρώπινη φύση**
- Η **ειρωνεία** του αφηγητή για τους δειλούς, πρώην παντοδύναμους Ες-Ες

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

Ένα βράδυ το στρατόπεδο απ' άκρη σ' άκρη μιλούσε για τον Έλληνα που δούλευε στο συνεργείο των τιμωρημένων. Τα νέα τά 'φεραν αυτοί που δούλευαν στο λατομείο κι είδαν από κοντά τι έγινε. Όταν το προσκλητήριο τελείωσε κι οι κρατούμενοι γύρισαν στις παράγκες, ο ένας τα είπε στον άλλον. Ο άλλος έτρεξε να τα πει στην παρέα του. Η παρέα σκόρπισε να μοιράσει τα νέα στις παράγκες. Οι παράγκες αδειάσανε, οι κρατούμενοι μαζεύτηκαν στους δρόμους να τα κουβεντιάσουν. Τέτοια νέα αναταράζανε το Μαουτχάουζεν. Ήταν σα μια κρυφή διανομή ελευθερίας.

Εμείς μάθαμε «τι έγινε» από τους Σέρβους μιναδόρους¹ που μέναμε μαζί στην ίδια παράγκα.

Ήταν μετά από το μεσημεριανό φαΐ. Ο Ες-Ες² επικεφαλής του συνεργείου των τιμωρημένων είχε ως εκείνη την ώρα ξεκάμει δεκαεφτά Εβραίους και Ρώσους αιχμαλώτους πολέμου.

Μόλις κάποιος παραπατούσε, έβαζε τους άλλους να τον σύρουνε στα συρματοπλέγματα του φράχτη. Εκεί ο Ες-Ες τον έχωνε ανάμεσα στο φράχτη και τον πυροβολούσε. Ύστερα έγραφε σ' ένα μπλοκ: «Ο υπ' αριθ. 137.566 κρατούμενος αποπειραθείς να δραπετεύσει εξετελέσθη επί τόπου». Αυτή τη σημείωση την κρατούσε για τη βραδινή αναφορά. Έγραφε, όμως, άλλη μια και την καρφίτσωνε πάνω στον σκοτωμένο: «Μόνο η πειθαρχία οδηγεί στην ελευθερία».

Σ' ένα ανέβασμα της σκάλας, ένας Εβραίος παραπατά. Ο Αντώνης τού 'καμε νόημα να πλησιάσει. Ο Εβραίος πλησίασε κι ο Αντώνης κράτησε το δικό του αγκωνάρι με το δεξιό και με τ' αριστερό ανασήκωσε το αγκωνάρι του Εβραίου. Όμως αυτό έγινε κοντά στη μέση της σκάλας. Έμενε ακόμα πολύ ανέβασμα. Ο Ες-Ες τους είδε και τους χώρισε. Διάταξε τον Εβραίο να τρέξει. Αυτός ανέβηκε λίγα σκαλοπάτια, ύστερα άφησε την πέτρα να πέσει και γονάτισε στο σκαλί. Ο Ες-Ες τον πλησίασε και του είπε ν' ανοίξει το στόμα. Ο Εβραίος άνοιξε το στόμα. Ο Ες-Ες έβγαλε το περίστροφο, τό 'χωσε στο στόμα του Εβραίου και πυροβόλησε.

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

Ύστερα γύρισε προς τον Αντώνη και στύλωσε τα μάτια πάνω του. Ο Αντώνης τον κοίταξε άφοβα, έπειτα πλησίασε στο νεκρό, φορτώθηκε και το δεύτερο αγκωνάρι και συνέχισε ν' ανεβαίνει τη σκάλα. Ο Ες-Ες πάγωσε. Δεν είπε τίποτα, δεν έκαμε τίποτα. Όταν όμως ξαναγύρισαν στο λατομείο, για να ξαναφορτωθούν αγκωνάρια ο Ες-Ες φώναξε τον Αντώνη να πάει κοντά. Άρχισε να βολταρίζει σα μανιακός ανάμεσα στις πέτρες και να ψάχνει. Βρήκε ένα αγκωνάρι διπλό από τ' άλλα, τό 'δειξε στον Αντώνη και είπε: «Αυτό είναι δικό σου».

Ο Αντώνης κοίταξε τ' αγκωνάρι, ύστερα τον Ες-Ες, ύστερα τα σκόρπια αγκωνάρια γύρω γύρω. Όλοι οι άλλοι κάνανε πως δεν βλέπανε, πως δεν ακούγανε... Στο Μαουτχάουζεν το «ένας για όλους και όλοι για έναν» ήτανε νόμος. Τρέμανε για το τι θά 'βγαινε από τούτο το μπλέξιμο. Αυτός ο Έλληνας πήγαινε φιρί φιρί... Ο Ες-Ες είχε κιόλας βγάλει το περίστροφό του απ' τη θήκη, τό 'τριβε νευρικά στο παντελόνι του κι ετοιμαζόταν. Ο Αντώνης σταμάτησε μπροστά σ' ένα αγκωνάρι, ακόμα πιο μεγάλο από κείνο που του διάλεξε ο Ες-Ες.

– Αυτό είναι το δικό μου, είπε. Και το φορτώθηκε.

Σ' όλους τους δρόμους που κάνανε ώς το βράδυ, σ' όλα τα κουβαλήματα ώσπου σήμανε η ώρα για μέσα, ο Αντώνης διάλεγε και φορτωνόταν τα πιο βαριά αγκωνάρια.

Ο Αντώνης δεν πολυμιλούσε γι' αυτή την ιστορία, βαριότανε. Κι όταν κανείς ερχόταν να τον δει και να του πιάσει κουβέντα, έπαιρνε το ψωμί ή το τσιγάρο που του φέρνανε κι ύστερα έλεγε: «Αι παράτα μας τώρα... Παρτί... Ράους... Τι το κάναμε δω, θέατρο;». [...]

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν, 1956*

‘Άλλοτε πάλι αναρωτιόμασταν «πώς και τη γλίτωσες, ρε Αντώνη, πώς δε σε σκότωσε που τον ρεζίλεψες!». Ο Αντώνης τότε μας εξηγούσε πως «από κείνη τη στιγμή ο Ες-Ες κάτι έπαθε, χάλασε το μηχανάκι του. Τό ’χω παρατηρήσει αυτό... Άμα χαλάσει το μηχανάκι τους, κλάψ’ τους».

– Ποιο μηχανάκι;

– Όλοι αυτοί έχουν ένα μηχανάκι μέσα στο κεφάλι που τους το βάζουν στη σχολή των Ες-Ες. Τους ανοίγουν το κρανίο και τους βάζουν μέσα το μηχανάκι πού ’χει εφεύρει ο Χίτλερ.

– Και τι δουλειά κάνει αυτό το μηχανάκι; Ξαναρωτούσαμε.

– Τους κάνει ανάποδους, συνέχιζε ο Αντώνης. Ας πούμε, το κανονικό είναι να χαίρεσαι άμα ο άλλος είναι πονόψυχος ή άμα ο άλλος δε φοβάται. Είδατε όμως ποτέ σας κανέναν Ες-Ες να μη σκυλιάσει άμα δει έναν κρατούμενο να βοηθά τον άλλο; Αν τύχει πια και κανείς να δείξει πως δεν τους φοβάται, ούτε ψύλλος στον κόρφο του!... Να τι κάνει το μηχανάκι!... Τους βγάζει απ’ το κανονικό!

– Ναι, βρε Αντώνη, λέγαμε, αλλά εσένα πώς σου τη χάρισε;

– Αφού σας είπα, χάλασε το μηχανάκι, κι άμα χαλάσει, κλάψ’ τους!

Η εικόνα του Γερμανού Άλλου κατά την σύγχρονη οικονομική κρίση

- Η ελληνική **οικονομική κρίση** και τα **μνημόνια**
- Ο ρόλος της Ευρώπης και της Γερμανίας στην ελληνική οικονομική κρίση
- Σύγχρονες αναφορές για τον Γερμανό Άλλο στην ελληνική λογοτεχνία
- Η **‘γερμανοκεντρική Ευρώπη’**
- Η σύνδεση της **σύγχρονης ιστορίας** με την **Αντίσταση**
- Καταπίεση, δύναμη, εξουσία και **Γερμανός Άλλος**
- **Αφηγήσεις για τον σκληρό Γερμανό και ο ρόλος της Ευρώπης**
- **Ευρωπαϊκός Βόρας vs Ευρωπαϊκός Νότος**

Πέτρος Μαραζόπουλος
petrosmarazopoulos@gmail.com
Φεβρουάριος 2024